

A szociológia „előfutárai” és az „Alapító atyák”

Bevezetés a szociológiába
kurzus WJLF SzM BA

Pecze Mariann

Előzmények

- Társadalomra vonatkozó, szociológiaiainak nevezhető gondolatok: már a XVIII. szd.-ban
- Önálló, saját elméletekkel, módszertannal rendelkező tudomány megszületése XIX. szd.

Társadalmi környezet:

Gyors iparosodás, fejlődés, urbanizáció, oktatás intézményesülése, értékek, normák változása

DE: súlyos társadalmi problémák is!!!

(gyerekmunka, rossz munkakörülmények, szegénynegyedek, devianciák...)

Problémák felmérése, javaslatok (munkásjóléti juttatások, szaksz., 8 órás munkaidő...)

Előfutárok és „Alapító atyák”

- **A szociológia előfutárai:**
  - Claude Henry Saint-Simon
  - Alexis de Tocqueville
  - Auguste Comte

- **„Alapító atyák”**
  - Karl MARX
  - Émile DURKHEIM
  - Max WÉBER

Hasznos link: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Szociol%C3%B3gia>

Claude Henri Saint-Simon (1760-1825)

A társ. fejlődésében törvényszerűségeket keresett („szociológus”)

□ 2 társ.-i mozgatóerő:

■ **Megszokás** ----- stabilitás

■ **Újításra való hajlam** ----- kritikus időszak

□ Társadalmi fejlődés: társadalmi típusok

■ Teológiai, katonai, **ipari társadalom**

■ ipari: a társ.-i folyamatok tervezése-tudósok. Nem forradalommal!

■ **Tudósok**, művészek, kézművesek kitüntetett szerepe

■ Tudományok, szépművészetek, kézműves mesterségek ismereteinek gyarapítása (fizikai és lelki szüks. kiel.)

Auguste Comte (1789-1857)

- „az első szociológus” – a szociológia, mint önálló tud. és mint elnevezés (1838): **társadalmi fizika** helyett – Quetelet statisztikája „lefoglalta” a fogalmat
- Társadalomtudományt természettudománnyal egyformának jelöli
  - Pontos számítások szerint képes előre jelezni a társadalmi jövőt --- pozitívizmus, mint irányzat
- Emberiség fejlődése (*3 stádium törv.*):
  - 1) teológiai (fiktív)
  - 2) metafizikai (absztrakt)
  - 3) tudományos szakasz (pozitív)Isteni, elvont gondolkodásbeli és tudósi kormányzattal
- Korát, a korai ipari társadalmat az igazságos meritokratikus irányban fejlődő társadalomnak tekinti

Alexis de Tocqueville (1805-1859)

Egyszerre „szociológus”, (inkább) politológus és történész

két fő vizsgálódási iránya:

- Történeti kutatások Franciaországban
- Valóságos társadalmi megfigyelések USA-ban
- Demokrácia létrejöttére és a „forradalmak korára” kíváncsi (Nagy francia forradalom, USA forradalom összevetése)
  - Megfigyelése: egyenlőség a demokratikus rend alapja de ugyanakkor a szabadságot elnyomja
    - Tehát egyenlőség nem lehet anyagi- jövedelmi, hanem emberi – jogi, a társadalmi pozíció, vagyon ne legyen örökölhető
  - Állami hatalom decentralizációja szabadságot szül
  - Társadalom és egyén viszonya egyszerre függetlenségre és felelősségre épül

Karl Marx (1818-1883)

- Munkássága három részre osztható
  - Történeti elemző művek pl. brumaire 18.
  - A kapitalista társadalom elemzései pl. A tőke I.-II.-III. (1867, 1885, 1894)
  - történetfilozófiai írások pl. Kommunista kiáltvány Friedrich Engels-szel (1820-1895) közösen
- Kapitalizmust munkásosztály és tőkésosztály szembenállásával jellemzi
  - A szocialista rendszerben jelzi a kizsákmányolás végét
  - A fejlődés csúcsát a kommunizmusban látja, ahol mindenki szükséglete szerint részesül a társadalmi javakból
  - Kommunizmus jegyei: országos tervezés, termelőeszközök állami tulajdona, ideiglenes proletárdiktatúra az átmenet idejére

Marx II.

□ Formációelmélet (a társadalmi-gazdasági formációk elmélete)

=marxi társadalomfejlődés-elmélet, Lépcsőfokai:

- 1.) ősközösség
- 2.) rabszolgatartó társadalom
- 3.) feudalizmus
- 4.) kapitalizmus
- 5.) szocializmus-kommunizmus

(A társadalom jellegét, strukturáját a termelőerők fejlettségi foka határozza meg)

Szerinte osztályok:

- az ázsiai termelési módban a bürokraták és a teokraták;
- a rabszolgatartó társadalomban a rabszolgák, a patrícusok és a plebejusok;
- a feudalizmusban a földesurak, a jobbágyok, a céhmesterek és a mesterlegények;
- a modern kapitalizmusban pedig az ipari tőkésék, a pénztőkésék, a földesurak, a parasztok, a kistőkésék és a bérmunkások.

Az egyes szakaszokra jellemző a kizsákmányolás létezése, osztályok (uralkodó és dolgozó) harca. Az állami tulajdon csak a szocializmustól számolja fel az osztályharcot – ugyanakkor ázsiai termelési mód ebben nem helyezhető el.

Marx III.

□ értéktöbblet –elmélet

Marx szerint a munkásosztály (és személyében a dolgozó) munkájával többlet értéket állít elő a felhasznált egyéb termelési tényezőkön (nyersanyag, rezsiköltség) felül, ennek csak egy részét kapja vissza bérként, a többi a tőkést gazdagítja (profit).

□ osztályelmélet

A tőkében ezért ír osztályok harcáról (*Klasse für sich*-magáért való osztály) a kizsákmányoló tőkések és kizsákmányolt bérmunkások között. (*klasse an sich*-magának való osztály-nem harcol)

□ Konfliktuselméleti alapok

Marxnál a konfliktus, mint alapvető társadalmi folyamat jelentkezik. A fejlődés mozgója-ideiglenesen

Marx IV.

- Mozgatóerő: a gazdasági alap. két eleme:
  - Termelőerők (term.eszközök, munkaerő, szakképzettség, technológia)
  - Termelési viszonyok (hatalmi, jogi felt.) – ken keresztül hatnak – osztályokra tagozódás, hierarchia
- A társadalmi felépítmény része minden más (kultúra, vallás, tudomány, jog, művészet, politika) (Hegel: eszmék) Marxnál a vallás csak másodlagos
- Lét határozza meg a tudatot

A társadalom valós viszonyainak megismerésére csak a munkásosztály gondolkodói képesek- mondja, mert a többi társadalomtudós kiindulási alapja eleve hibás!

•Gazdasági (társ.-i) viszonyok fontossága
•Szellemi szféra túlsúlyának megkérdőjelezése

Bővebben lásd pl.: http://hu.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx

Karl Heinrich Marx

(Trier, 1818. május 5. – London, 1883.)

német filozófus, közgazdász, a szocialista munkásmozgalom teoretikusa, a marxizmus névadója. Kapitalizmuskritikájáról és a történelemnek materialista felfogásáról, osztályharcok történeteként való leírásáról ismert. Elméleti munkásságával és közvetlen részvételével több európai munkásszervezetben, köztük az Első Internacionáléban fejtett ki forradalmi tevékenységet.

Először a Bonni egyetemen jogot tanult, majd Berlinben történelmet és filozófiát hallgatott. 1842 elején néhány radikális rajna vidéki polgár baloldali hegelianusokkal együtt Kölnben ellenzéki lapot alapított, a Rheinische Zeitungot. Meghívták Marxot az újsághoz, Marx nemsokára a lap főszerkesztője lett. Marx vezetése alatt erősödött az újság forradalmi demokrata irányvonala, emiatt a hatóságok cenzúrára kötelezték, 1843-ban betiltották. Szabadúszóként folytatta az újságírást, de a hatóságokkal való folyamatos konfliktusai miatt Németország elhagyására kényszerült.

1843-ban elvette gyerekkori barátnőjét, szerelmét, Jenny von Westphalent, akivel még tanulóévei alatt jegyezték el egymást. Jenny családja a porosz arisztokráciához tartozott, anyai ágon skót főnemesek leszármazottai voltak. Felesége hét gyermeket szült a házasságuk alatt. Marxnak a cselédlányuktól is született egy törvénytelen gyermeke, ennek apaságát Engels átvállalta.

1843 őszén Párizsban telepedett le. Itt találkozott Friedrich Engelszel, aki átutazóban volt Párizsban. Ez egy életen át tartó barátság kezdete volt. A porosz kormány kitaró követelésére 1845-ben Marxot kiutasították Franciaországból mint veszélyes forradalmárt, Brüsszelben telepedett le. 1847 tavaszán Marx és Engels egy titkos szervezet, a *Kommunisták Szövetsége* tagjai lettek, az ő felkérésükre szerkesztették meg 1848 februárjában a szövetség manifesztumát, ami később Kommunista kiáltvány címen futott be világkarriert. Itt fogalmazódott meg először az, hogy „*minden eddigi társadalom története osztályharcok története*”; hogy az osztályharc végül majd a nincstelenek osztálya, a proletariátus hatalmához, majd az osztály nélküli, hatalom nélküli társadalomhoz vezet.

Az 1848-as februári franciaországi forradalom kitörésekor Marx visszatért Párizsba. Amint a forradalom átterjedt Németországba, Kölnbe utazott, ahol a *Neue Rheinische Zeitung* főszerkesztője lett. Nagy rokonszenvvel követte a magyar eseményeket is, Kossuth Lajos 1848-as tevékenységét Dantonhoz és Carnot-hoz hasonlította. Az ellenforradalom győzelme után Marxot sajtó útján elkövetett bűncselekmények és a kormány elleni fegyveres ellenállásra való felhívás vádjával bíróság elé állították. Felmentették, de porosz állampolgársága dacára kiutasították. Visszatért Párizsba, majd miután onnan is kiutasították, Londonba ment, és élete végéig ott élt.

„A szerencsétlen kézirat kész, de nem tudom elküldeni, mert egy fillérem sincs portóra és biztosításra. (...) Ha tudsz 2 fontot küldeni, nagyon jól jönne... Jövő héten... majd meglátom, sikerül-e valamiféle pénzügyi csett végrehajtanom. Nem hiszem, hogy valaha is írtak »A pénz«-ről ilyen pénzhiánnyal küzdve. A legtöbb e tárgyról író szerző meghitt békeességben élt kutatásai tárgyával.”

Marx: Levél Engelshez, 1859.

Émile Durkheim (1858-1917)

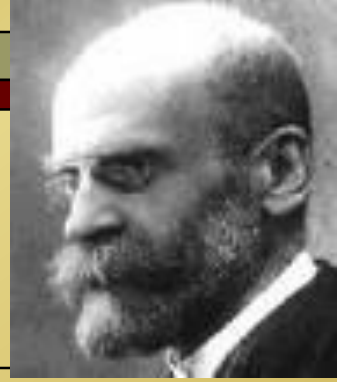
- Szociologizmus: a társadalom önálló valóság, mely meghatározza az egyeni pszichikus jelenségeket, a kultúrát, az emberi tevékenység valamennyi területét (a kollektív társadalmi tudat változásai kizárólag társadalmi, és nem biológiai vagy pszichológiai okokra vezethetőek vissza, azaz a szociológiai közeg szerepe meghatározó)
- Vallás, erkölcs, művészet, nyelv, jog.... társadalmi jelenségek, vizsgálata szociológiai módszerrel
- Fő fogalmai
  - **Társadalmi integráció**
  - **Szolidaritás** – kollektív tudat
    - Mechanikus – emberi, csoport hasonlóságok
    - Organikus – mozgatóereje a növekvő munkamegosztás
  - **Anómia** – társadalmi normák gyengülése (lásd Az öngyilkosság c. műve)
  - **Vallás** nála fontos társadalmi összetevő (totemállatok, vallási rítusok – a törzsek együvé tartozási jelének tekinti– vallási alapok) a szakrális dolgok (Isten) =a társadalom megszemélyesülései. Vallás társ-i funkciója: a szolidaritás megteremtése, fenntartása

Durkheim II.

- Nevéhez fűződik a szociológia elemző képességének az elfogadtatása-szociológia, mint tudomány
- A „L'Année Sociologique” folyóirat alapítója és kiadója (1896-1913)
- 1887 Társadalomtud. és pedag. tanszék alapítója
- Szociológia: a társadalmi tények tudománya
- **Társadalmi tények fogalma** (a szociológia tárgya)
  - Az egyénhez képest külsődleges cselekvésmódok, gondolkodásformák, érzelmek, kényszerítő erővel. (jogi, erkölcsi szabályok, pénzrendszer...)
  - „... minden olyan rögződött vagy nem rögződött cselekvési mód, amely az egyénre külső kényszert tud gyakorolni; vagy másként, amely egy adott társadalomban általánosan elterjedt, és egyéni megnyilvánulásaitól független önálló léttel rendelkezik.” (Les Régles első fejezet)
  - Társadalmi tények magyarázata – csak társadalmi ténnyel lehet! (össze kell kapcsolni egy meghatározott társadalmi környezettel)
- Empirikus módszerek alkalmazása (megfigyelés, statisztika)
- A funkcionalista irányzat előfutára (a társadalmi tények társadalmi funkcióinak vizsgálata)

Émile Durkheim (1858-1917)

Vallását gyakorló, közösségének nyolc generáción át rabbikat adó, hagyományaihoz ragaszkodó lotaringiai zsidó családban született. Durkheim a családi tradícióval szakítva 1879-ben beiratkozott az École Normale Supérieure-be. 1882-ben szerezte meg filozófiatanári képesítését. Az elkövetkezendő években különböző középiskolákban oktatott, majd 1886-tól egy évig németországi egyetemeken társadalomelméletet hallgatott. 1887-től a bordeaux-i egyetemen tanított pedagógiát és társadalomtudományt, s itt fogott bele tudományszervező munkásságába is. 1896-ban Bordeaux-ban megalapíthatta az ország első szociológiai tanszékét, s 1898-ban útjára indította a L'Année Sociologique című folyóiratot is. 1902-től haláláig a párizsi Sorbonne-on tanított szociológiát, ahol 1906-ban pedagógia-, 1913-ban pedig szociológiaprofesszori címet is kapott. Fia, André Durkheim 1915 decemberében az első világháborúban elesett, aminek következtében Durkheim búskomorságba esett, s alig két esztendő elteltével meghalt.

Durkheimet a francia és ezen keresztül a modern európai szociológia atyjaként tisztelik abban az értelemben, hogy a 19. század végén gyakorlati és elméleti tudományszervezői tevékenységével ő alapozta meg a tudományág önálló diszciplínaként való elismertetését. A szociológia módszertanát megalapozó, a társadalomfelfogást gyökeresen megújító alapvetéseit 1895-ben foglalta össze *A szociológiai módszer szabályai (Les règles de la* ¹⁵ *méthode sociologique)* című művében.

Max Weber (1864-1920)

- Társadalmi változásokra koncentrálnak
- Társadalmat a gazdaság, hatalom, életmód, megbecsültség dimenzióira osztja fel (hatalomelméletek alapja)
- Politikát fontosnak tekinti – nem csak a gazdaság által vezéreltnek, mint Marx- A kormány nem csak az uralkodó elit érdekeit szolgálja ki. Alapja:
  - *Hatalom*- fizikai kényszergyakorlás
  - *Uralom*- meggyőződéssel alapul – tehát legitim !

Max Weber II.

Legitimitás:

- *transzcendentális* (a hatalmat vallási érvekkel bizonyították, pl. Egyiptomban a Napkirály)
- Tradicionális – királyi uralom
- Karizmatikus – népvezér uralma
- Racionális – választott uralom

A fejlődés lényege: a RACIONALITÁS terjedése, amely a kapitalista rend alapja

A bürokrácia elemei: szabályok, szakismeret, munkamegosztás, esetleges döntések kizárása, átláthatóság (transzparencia), kiszámíthatóság, stabilitás

A weberi bürokrácia elmélet

- A bürokrácia a létszámában növekvő társadalom „ügyintézésének” az egyetlen olyan módja, amely lehetőséget teremt az elfogultságmentes és egyenlő elbánásra
- Ugyanakkor korlátozza az egyén szabadságát, személytelen (a bürokrácia „vasketrece”)

Ez egy FELOLDHATATLAN ellentét

Weber IV.

- **Tudományfelfogás:** megértő szociológia
  - Ideáltípusok alkotása a megértés könnyítésére
  - Szociológia tárgya: az emberek társadalmi cselekvései, amelyek értelmesek – ezeket kell megérteni

- **Cselekvéselmélet**
  - Cselekvés: minden olyan emberi viselkedés, amellyel a cselekvők valamilyen szubjektív értelmet kapcsolnak össze
  - társadalmi cselekvés: számot vet mások viselkedésével és ahhoz igazodik. (esőben egyszerre ernyőnyitás: nem társi csel!)
    - 4 típusa: (ideáltípusok)

■ Tradicionális	Értékracionális
■ Érzelmileg motivált	célracionális

A vallás szerepe Webernél

- A vallást kiemelten kezeli, mint a társadalmi-gazdasági fejlődés egyik alapvető meghatározóját – a vallás erős hatása az egyének gazdasági viselkedésére (lásd A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme c. műve)
- Empirikus tények: vallási gondolkodás és gazdasági cselekvés összefüggései

Bővebben: http://hu.wikipedia.org/wiki/Max_Weber

Max Weber (1864-1920)

német közgazdász, szociológus

Weber a németországi Erfurtban született. 1868-ban születik öccse, Alfred Weber, aki szintén közgazdász és szociológus. Édesapja politikus, későbbi parlamenti képviselő, így házukban gyakran megfordultak neves tudósok és a politikai élet szereplői, így az ifjú Weber gyermekkorát pezsgő légkörben töltötte. Korán érő típus volt: 13 éves korában szüleinek két történelmi típusú esszét ajándékozott karácsonyra, 14 éves korában tanulmányt írt, melybe számtalan referenciát helyezett el Homérosz, Vergilius, Cicero és Titus Livius munkáira, valamint jelentős ismeretekkel rendelkezett Goethe, Spinoza, Kant és Schopenhauer írásaival kapcsolatban is az egyetemi tanulmányai megkezdése előtt. 1893-ban elvette unokatestvérét, Marianne Schnitgert, aki feministaként és íróként már ismert volt. Következő évben a Freiburgi Egyetemre kinevezték a közgazdaságtan tanárának, majd 1896-ban a Heidelbergi Egyetemre került. 1897-től egészen 1901-ig betegsége – valószínűleg idegösszeomlás – miatt gyakran kellett teljesen szüneteltetnie tudományos munkáját: halála előtt apjával összeveszett és nem volt alkalma kibékülnie. 1918 után visszatért a tanításhoz, először a Bécsi Egyetemen, majd következő évtől a Müncheni Egyetemen. Münchenben megalapította az első német szociológiai tanszéket, de szociológusként maga sosem kapott kinevezést. A politikával kapcsolatos foglalkozást az 1919 és 1920 közötti jobboldali mozgolódás miatt hagyta abba; müncheni kollégái és diákjai lenézték beszédeiért és baloldali magatartásáért az 1918–1919-es Német Forradalom során. Jobboldali diákok egy csoportja a lakása előtt is tüntetett. Tüdőgyulladásban halt meg 1920. június 14-én München-ben. Művei jelentős részét halála után találták meg és posztumusz adták ki őket.

Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme (1904, 1905)

Magyarul 1982 óta olvasható. A „kapitalizmus szellemét” Weber úgy határozza meg, mint azon eszmék és szokások összességét, amelyek a gazdasági haszonra való racionális törekvésre irányulnak. Weber rámutatott arra, hogy a protestantizmus – különösen a kálvinizmus – támogatja a gazdasági haszonra való törekvést, és a világi tevékenységeket, olyannyira, hogy ezeknek pozitív szellemi és erkölcsi jelentést ad. Ez ugyan nem volt az eszméknek a kifejezett célja, hanem csupán egyfajta melléktermékük volt - mégis, ez a melléktermék szükségszerűen következett a protestáns tanítások belső logikájából; és az ezeken a tanításokon alapuló életvezetési tanácsok, mind közvetlenül, mind indirekt módon támogatták a gazdasági haszonra való törekvésen alapuló tervezést és önmegegyezéses életvitelt. Az egyik elterjedt illusztráció szerint ilyen a cipész, aki munkája fölé hajolva, az általa elkészített műben és mű által dicséri az Urat. Hovatovább a protestantizmus fölmagasztosította a világi tevékenységek mindegyikét, „elhivatásoknak” („Beruf”) nevezve őket, amelyek gyarapítják a közjót. Az a református nézet, amely szerint az élet valamennyi területe szent, amennyiben azt Istennek ajánlva üzik, és az élet táplálása és gyarapítása isteni célkitűzésének szándékába állítják, alapvetően meghatározta a munkáról vallott osztálytársadalmi képet.

